

IV. Práva autorská a příbuzná

IV.1. OCHRANA AUTORSKÝCH DĚL

a) Základní pojmy

Autorská práva jsou prostředkem právní ochrany určitých projevů tvůrčí činnosti člověka. Jeho předmětem jsou **autorská díla**, podle povahy členěná na *literární, vědecká a umělecká*. Zjednodušeně lze říci, že autorská práva, jakož i tzv. práva příbuzná, nechrání samotnou myšlenku vzešlou z tvůrčí činnosti, ale její projev, který je ovšem rovněž výsledkem tvůrčí činnosti.

Ve velké většině zemí jsou autorská díla chráněna **bez formalit**. Příslušný výtvar je považován za dílo a stává se tak předmětem ochrany již faktem svého vzniku. V některých zemích, především na americkém kontinentě, musí být dílo určitým způsobem označeno. Jen ojediněle se lze setkat s požadavkem zápisu díla do úředního rejstříku jako podmínkou jeho ochrany (např. v USA).

Rozlišujeme tedy a) evropský kontinentální systém autorského práva (*droit d'auteur*), který zdůrazňuje tvůrčí aspekt: právo vzniká vytvořením díla bez dalšího, výlučnost autorského práva, uznávání morálních práv, b) angloamerický systém *copyright*, který chrání spíše ekonomické zájmy: důraz klade na ekonomické využití díla, neuznává morální práva, přiznává autorská práva i právnickým osobám, stanoví formální podmínku (předpokladem ochrany je zápis díla do rejstříku).

Autorské právo znamená právo autora díla kontrolovat užití svého díla. Při užití díla jde především o výlučné dispoziční právo autora (právo nakládat s dílem, tj. dávat souhlas k **užití díla**, jímž je *rozmnožování díla, jeho veřejné provozování a veřejný přednes, vystavení, pořízení jeho záznamu, vysílání, jakož i překlad a adaptace*). Při užití díla musí být rovněž zachována osobní práva autorská (např. uvedení jména autora při užití díla).

Obecně stanovenou podmínkou ochrany je **původnost díla**. Původnost díla neznamená totéž co novost u vynálezu. Dílo je původní, je-li individuálním ztvárněním myšlenkového obsahu. Tato autorskoprávní individualita díla je dána právě individuálním ztvárněním určitých skutečností, které však samy o sobě předmětem autorského práva nejsou (námět). Autorské právo se vztahuje nejen na celek díla, ale i na takové jeho jednotlivé části, které mají povahu individuálního tvůrčího ztvárnění.

Dalším pojmovým znakem díla je jeho vznik jakožto **výsledku tvůrčí činnosti**. Dílo musí být projevem osobnosti svého tvůrce. Zatímco u vynálezu je možné, aby jeho původcem bylo nezávisle na sobě i několik osob, jejichž tvůrčí činnost (výzkum a vývoj) se ubírala stejným nebo obdobným směrem, u autorskoprávního díla toto možné není. Vylučuje to jeho povaha, neboť jeho pojmovým znakem je již zmíněná autorskoprávní individualita. Vývoj v poslední době však přináší v tomto směru určité změny, neboť autorskoprávní ochrana se poskytuje běžně i výtvarům, které nejsou díly v uvedeném smyslu a u kterých autorskoprávní individualita nemůže existovat vůbec nebo existuje jen v určitém užším smyslu (počítačové programy).

Díla jsou chráněna bez ohledu na způsob jejich vyjádření (písemné, grafické, zvukem, obrazem, trojrozměrným znázorněním apod. - tedy díla slovesná, divadelní, hudební, výtvarná, filmová, fotografická apod.) a zpravidla i bez ohledu na to, jsou-li publikována. Není rozhodující, na jakém hmotném nosiči je dílo zaznamenáno (papír, kámen, filmový pás, magnetický záznam apod.). V některých státech je fixace díla na hmotný substrát podmínkou jeho ochrany (tedy nestačí na příklad nezaznamenaný ústní přednes).

b) Mezinárodní aspekty autorskoprávní ochrany

Vztahy k cizině upravuje § 50 autorského zákona, který vychází z principu **teritoriality**, avšak vzhledem k neexistenci veřejnoprávního aktu, kterým by ochrana byla založena, zároveň také z principu **personality**.

Působnost autorského zákona je z povahy věci omezena na území České republiky. Znamená to, že zákon se vztahuje pouze na případy *užití díla, resp. výkonu výkonných umělců v tuzemsku*.

Zákon však dále rozlišuje díla (výkony výkonných umělců) a) *českých státních příslušníků* nebo osob požívajících v ČR práva azylu, a to bez ohledu na místo vzniku nebo uveřejnění díla, b) *cizích státních příslušníků*.

Zatímco na autory, kteří jsou českými příslušníky, se autorskoprávní ochrana stanovená zákonem vztahuje vždy, u cizích státních příslušníků musí být splněn některý z následujících předpokladů: 1) Stanoví tak *mezinárodní smlouva*. Musí jít o případ pokrytý smlouvou předepisující *národní (asimilační) režim*, tedy o *Bernskou úmluvu, Všeobecnou úmluvu o autorském právu* nebo případnou dvoustrannou dohodu. Pro určení, zda se daná smlouva na daný případ vztahuje, jsou rozhodující její ustanovení o osobní působnosti (která může zahrnovat i autory bez státní příslušnosti). 2) Je *zaručena vzájemnost*. Zákon výslovně požaduje *záruku* vzájemnosti, tedy vzájemnost ve vztahu k jinému státu oficiálně uznanou např. ve formě mezinárodní smlouvy. Nestačí vzájemnost faktická, kterou by bylo možno zjišťovat na základě faktického stavu. V praxi tato možnost připadá v úvahu jen ve vztahu k USA pro případy, k nimž došlo před rokem 1960. 3) Nejde-li o žádný z uvedených případů, vztahuje se autorský zákon na díla cizích státních příslušníků nebo osob bez státní příslušnosti, byla-li v Československu, resp. v České republice *poprvé vydána nebo uveřejněna* nebo *má-li zde autor bydliště*.

c) Bernská úmluva na ochranu literárních a uměleckých děl

Bernská úmluva je založena na dvou základních zásadách: **teritoriality a asimilace**. Podle zásady teritoriality se autorskoprávní vztahy řídí vždy právem státu, pro jehož území se ochrana uplatňuje (**lex loci protectionis**). Zásada asimilace znamená uplatnění **národního režimu**, tedy povinnost smluvního státu nakládat s příslušníky ostatních smluvních států jako se svými vlastními příslušníky.

Článek 2 Úmluvy vymezuje literární a umělecká díla jako všechny výtvořiny z literární, vědecké a umělecké oblasti, a to bez ohledu na způsob jejich vyjádření. Následuje podrobný výčet jednotlivých druhů děl z hlediska formy jejich vyjádření. Vnitrostátní právo smluvních států může stanovit, že podmínkou ochrany díla je jeho zachycení na hmotný záznam (nosič). Za původní díla jsou považovány i překlady, úpravy a podobná zpracování jiných děl, jakož i díla souborná (sborníky, encyklopedie). Zvláštní úprava je pro zákonodárství členských zemí vyhrazena pokud jde o ochranu úředních textů, děl užitého umění, politických proslovů, přednášek apod.

Subjekty ochrany jsou podle článku 3 Úmluvy autoři, kteří jsou občany některého ze států Unie a autoři, jejichž dílo bylo poprvé uveřejněno v některém ze států Unie. Autoři, kteří mají na území státu Unie trvalé bydliště a nejsou jeho občany, mají postavení jeho občanů. Za uveřejněné dílo se považuje dílo vydané se souhlasem autora, pokud nabídka jeho rozmnoženin uspokojuje potřeby veřejnosti. Za uveřejnění se nepovažuje provozování díla dramatického, provedení díla hudebního, vysílání rozhlasem a televizí apod. Pokud jde o

autory filmových děl, jsou chráněni podle úmluvy, pokud výrobce díla má sídlo nebo trvalé bydliště v členském státu Unie.

Článek 5 Úmluvy rozvádí **národní (asimilační) režim**. Autoři mají ve státech Unie (kromě státu původu díla) práva stanovená zákony těchto států pro vlastní občany a navíc práva zvlášť přiznaná touto úmluvou. Rozsah ochrany a právní prostředky k uplatnění práv určuje právo státu, kde se uplatňuje nárok na ochranu (jedná se opět o lex loci protectionis, nikoli lex fori). Ochrana ve státě původu se řídí vnitrostátním právem.

Článek 6 stanoví právo členských států Unie na retorsní (odvetné) opatření (tj. omezení ochrany) vůči občanům nečlenského státu s trvalým bydlištěm mimo Unii, jejichž dílo by bylo jinak podle článku 3 úmluvy chráněno, nechrání-li dostatečně tento -nesmluvní stát díla autorů, kteří jsou příslušníky některého z členských států Unie.

Osobních (morálních) práv autorů se týká článek 6 bis. Jedná se o právo na autorství a na odpor proti znetvoření, zkomolení nebo jiné změně díla, která by byla na újmu cti nebo dobré pověsti autora.

Dobu ochrany stanoví článek 7 na dobu života autora plus 50 let s tím, že u děl filmových je to 50 let od zpřístupnění díla veřejnosti, resp. od jeho vytvoření. U děl fotografických a děl užitého umění mohou smluvní státy svým zákonodárstvím stanovit dobu ochrany kratší, nejméně však 25 let od vytvoření díla. Tato lhůta je prodloužena Smlouvou o právu autorském na 50 let (viz dále).

Články 8 až 14 specifikují jednotlivá **výlučná práva autorů** týkající se jejich děl. Tato práva jsou podrobně specifikována k kapitole o subjektivních právech.

Podle článku 14 bis **filmové dílo** je chráněno jako dílo původní, i když je výsledkem zpracování díla jiného, jehož ochrana tím není dotčena. Zákonodárství smluvních států stanoví, kdo je nositelem autorského práva k filmovému dílu.

Dovoluje-li to zákonodárství smluvního státu, jehož je autor příslušníkem, a v míře, v jaké to dovoluje smluvní stát, v němž je ochrana uplatňována, autor originálu uměleckého díla nebo originálu rukopisu (spisovatel nebo skladatel) má po prvním převodu vlastnictví originálu díla nebo rukopisu právo na podíl z výtěžku z prodeje rozmnoženin díla (tzv. *droit de suite* - článek 14 ter).

V článku 15 se stanoví, že jméno autora má být uvedeno na díle obvyklým způsobem, což postačuje pro to, aby byl autor za takového považován a mohl soudně stíhat porušení svých práv ve státech Unie.

Podle článku 16 může být každá neoprávněně pořízená rozmnoženina díla zabavena ve státě Unie, kde dílo požívá ochrany. To se vztahuje i na rozmnoženiny přicházející ze státu, kde dílo není chráněno.

Z dalších článků úmluvy stojí za zmínku článek 19, podle něhož zákonodárství států Unie mohou stanovit širší (avšak nikoli užší) ochranu. Taktéž smluvní strany mohou mezi sebou sjednávat mezinárodní smlouvy zaručující širší ochranu nebo obsahující jiná ustanovení, která neodporují této úmluvě (článek 20).

Další články úmluvy obsahují úpravu administrativních otázek (výstavby Bernské unie). Příloha úmluvy obsahuje zvláštní ustanovení o rozvojových zemích, kde se připouští pro rozmnožování a překlady děl za určitých podmínek uplatnění volnějších podmínek ochrany.

Vzhledem k překotnému vývoji informatiky a reprodukční, spojovací a jiné techniky se ukazuje, že Bernská úmluva potřebuje nutně aktualizaci. Bylo rozhodnuto o zahájení prací na dodatkovém protokolu k této úmluvě, a to v rámci Světové organizace duševního vlastnictví. Výbor expertů pověřený těmito pracemi se sešel od roku 1991 již několikrát. Vzhledem k tomu, že zamýšlené změny a doplňky se týkají i práv příbuzných, je o nich pojednáno zvlášť, a to na konci části druhé této publikace.

d) Všeobecná úmluva o právu autorském

Tato úmluva je ve srovnání s Bernskou stručnější a obsahuje obecnější formulace. V zásadních věcech vychází ze stejných principů jako úmluva Bernská. Liší se především v těchto bodech: a) Článek III Všeobecné úmluvy umožňuje překonat rozdílnosti jednotlivých právních systémů tím, že stanoví **formální podmínky ochrany** uveřejněného (nikoli neuveřejněného) díla. Uveřejněné dílo musí být opatřeno tzv. výhradou autorského práva, která sestává ze tří prvků: symbolu písmene C v kroužku, jména nositele autorského práva a vyznačení roku prvního uveřejnění díla. Tato výhrada musí být uvedena na každém exempláři díla. b) Článek IV stanoví, že délka ochrany se řídí právem státu, kde je dílo chráněno (lex loci protectionis), avšak zároveň ji určuje minimálně na dobu života autora plus 25 let. c) Pařížská revize přinesla výjimky z ochrany aplikované ve vztahu k rozvojovým zemím, avšak vnesla je přímo do textu úmluvy (na rozdíl od Bernské úmluvy, kde jsou stanoveny ve zvláštní příloze).

e) Smlouva o právu autorském (1996)

Rychlý vývoj technických prostředků používaných při tvorbě, reprodukci a užívání autorských děl si vyžádal rozvoj stávající mezinárodní úpravy. Tohoto úkolu se ujala *Světová organizace duševního vlastnictví v Ženevě*, kde probíhala po několik let jednání o Protokolu k Bernské úmluvě. V závěru jednání bylo rozhodnuto o tom, že nový dokument bude mít formu samostatné mezinárodní smlouvy, která *naváže na Bernskou úmluvu jakožto tzv. zvláštní dohoda* v rámci této úmluvy. *Smlouva o právu autorském* tak byla přijata na mezinárodní konferenci 20. prosince 1996 a dosud nevstoupila v platnost. Její ustanovení však natolik odrážejí aktuální potřeby států, že lze očekávat její vstup v platnost v relativně krátké době (vyžaduje se k tomu ratifikace nebo přístup ze strany 30 zemí).

Smlouva obsahuje v hmotně právní úpravě ochrany autorských práv tyto nejdůležitější novinky: - **Počítačové programy:** Jsou chráněny jako literární díla podle Bernské úmluvy (viz kapitulu o počítačových programech). - **Soubory údajů (databáze):** Představují výsledek duševní tvůrčí činnosti spočívající ve *způsobu výběru údajů nebo uspořádání svého obsahu*. Autorskoprávní ochrana databáze je nezávislá na případné autorskoprávní ochraně jejích prvků (údajů či jiných materiálů). - **Právo na rozšiřování díla:** Včlenění tohoto nového práva ukončilo další dlouholeté diskuse, a sice o tom, zda souhlas s užitím díla, tj. zhotovením jeho rozmnoženin, zahrnuje také souhlas s jejich rozšiřováním. Stoupenci tohoto názoru vycházeli z toho, že zhotovení rozmnoženin (např. vydání literárního díla) není samoúčelné a proto automaticky zahrnuje i jejich rozšiřování. Úmluva však stanoví, že autoři literárních a uměleckých děl mají výlučné právo udílet svolení k zpřístupnění originálu nebo rozmnoženin svých děl veřejnosti prodejem nebo jiným převodem vlastnictví. - **Právo na pronajímání díla:** Týká se počítačových programů, filmových děl a děl obsažených na zvukových záznamech. Autoři těchto děl mají výlučné právo udělovat souhlas ke komerčnímu pronajímání exemplářů svých děl veřejnosti. Filmových děl se toto právo týká jen v případě, kdy by komerční pronajímání vedlo k rozsáhlému kopírování těchto děl, které by podstatným způsobem poškozovalo výlučné právo autora na užití díla. - **Právo na komunikaci díla veřejnosti:** Opět nové výlučné právo, jehož obsahem je udílení souhlasu ke sdělování děl veřejnosti jakýmkoli prostředky (rozhlas, televize, počítačové sítě apod.), včetně způsobů zpřístupnění děl na určitém místě ve zvoleném čase. - **Závazky**

týkající se technických prostředků k omezení nakládání s díly: Smluvní státy se zavazují stanovit právní ochranu a opatření proti obcházení, resp. neutralizaci technických prostředků zamezujících neoprávněnému nakládání s díly (blokování počítačových programů proti kopírování, kódování komerčního televizního vysílání apod.). - **Závazky týkající se informací o identifikaci práv:** Touto informací se rozumí informace identifikující dílo, jeho autora, jiného nositele práv k dílu apod. Smluvní strany se zavazují k tomu, že přijmou účinná opatření proti osobě, která vědomě způsobí, umožní, usnadní nebo zatají porušení kteréhokoli práva autora, a to tím, že bez jeho svolení odstraní nebo pozmění jakoukoli elektronickou informaci o identifikaci práv nebo exempláře děl s takto odstraněnou nebo pozměněnou identifikací rozšiřuje, dováží za účelem rozšiřování, vysílá nebo komunikuje veřejnosti. - **Doba ochrany fotografických děl:** Namísto 25 let podle Bernské úmluvy bude uplatňována obecná doba ochrany (50 let od smrti autora).

Než se stane Česká republika smluvní stranou této úmluvy, bude třeba její ustanovení zapracovat do autorského zákona.

f) Dohoda TRIPS

Ustanovení o autorském právu obsahuje tato dohoda v člancích 9 a násl. Z odkazu na Bernskou úmluvu je výslovně vyňato ustanovení o morálních právech (článek 6 bis), které není přijatelné především pro americkou koncepci copyright. Důvodem je neexistence tohoto institutu v právních řádech států amerického kontinentu, včetně USA, pro něž by byl nepřijatelný. Důsledkem je pak větší volnost pro tzv. multimediální průmysl některých zemí používat pro svou komerční produkci díla nebo jejich části od různých autorů bez nutnosti uvádět jejich jména a tedy pátrat po nich (typické pro Japonsko) nebo do těchto děl z komerčních důvodů někdy i velmi výrazně zasahovat (dodatečné kolorování starých, původně černobílých filmů, stereofonizace starých, původně monaurálních zvukových záznamů - typické pro USA).

Další ustanovení (článek 11) se týká pronajímání počítačových programů a kinematografických (filmových) děl. Autoři nebo jejich nástupci musí mít ve smluvních státech právo zakázat nebo povolit komerční pronajímání svých děl pro veřejnost. Podle článku 14 totéž platí pro výrobce zvukových záznamů. Pro kinematografická díla toto platí jen v případě, že takové pronajímání by vedlo k rozsáhlému kopírování takových děl, což by závažně porušilo výlučné právo reprodukce (užití) díla.

g) Ochrana počítačových programů

POVAHA POČÍTAČOVÉHO PROGRAMU Z HLEDISKA PRÁVNÍ OCHRANY

Počítačový program je možno vymezit jako *soubor instrukcí vyjádřených formou textu, kódů, schémat nebo jiným způsobem, na jejichž základě samočinný počítač plní určitý úkol nebo dosahuje určitého výsledku*. Širším pojmem je *programové vybavení* (software), kam patří nejen vlastní program, ale i další eventuální programy pomocné a zejména průvodní dokumentace nezbytná pro práci s programem.

Počítačové programy se objevily mnohem později než samy počítače. Počítače minulých generací, vybavené elektronkami a později tranzistory, žádné programy

nepotřebovaly. Byly konstruovány pro velmi omezený počet funkcí a tudíž "naprogramovány" již z výroby. Teprve vynález integrovaných obvodů (chipů) a jejich masová aplikace při výrobě počítačů vedly k tomu, že počítač určité konstrukce byl potencionálně schopen plnit řadu různých funkcí. K tomu však potřeboval instrukce, které by, zjednodušeně řečeno, určité obvody zapojovaly a jiné vypojovaly tak, aby celek provedl požadovaný úkon a oznámil výsledek. Programy v dnešním smyslu se tak objevily v 60. letech a v 70. letech již začaly problémy s jejich právní ochranou.

První myšlenkou bylo vytvořit pro počítačové programy, jakožto výsledky tvůrčí lidské činnosti, zvláštní (nový) druh ochrany. Bylo zřejmé, že určitý počítačový program sám od sebe nemá pojmové znaky vynálezu a ochrana cestou patentu nebo jiného obdobného průmyslového práva tudíž nepřipadá v úvahu. Ani ochrana autorskoprávní se na první pohled nejevila vhodnou. Nebylo jasné, zda lze program považovat za autorské dílo, když je jeho účel diametrálně odlišný. Byly také pochybnosti, zda autorskoprávní ochrana je pro počítačové programy dostatečná.

V 70. letech, kdy se o ochraně programů v jednotlivých zemích teprve začínalo uvažovat, se Světová organizace duševního vlastnictví s předstihem chopila této problematiky a vypracovala dokument nazvaný Vzorová ustanovení o ochraně programového vybavení počítačů (1978). Tento dokument předpokládal pro počítačové programy zvláštní druh ochrany s tím, že by se mohla eventuálně realizovat prostřednictvím autorskoprávního zákonodárství.

Další vývoj v drtivé většině zemí probíhal ve znamení odporu k zvláštní ochraně a zvláštní úpravě. Bylo třeba najít nějaké schůdné řešení poskytující dostatečnou absolutní ochranu, a to hned a bez nutnosti vymýšlet nové právní instituty, přijímat nové zákony a sjednávat nové mezinárodní smlouvy. Tím byla pragmaticky zvolena cesta sice snadná, avšak ne vždy nejvhodnější - totiž aplikace autorskoprávní úpravy na ochranu počítačových programů. Jeden stát po druhém doplňoval svůj autorský zákon o další předmět ochrany - počítačový program, Československo nevyjímaje (novelou autorského zákona č. 89/1990 Sb.). Hlasy autorskoprávních profesionálů poukazující na to, že počítačové programy nemohou být beze zbytku považovány za autorská díla, i když je svou vnější formou připomínají, byly jen výjimečně vyslyšeny. Projevilo se to tím, že v některých zemích je počítačovým programům poskytována autorskoprávní ochrana s určitými specifiky (např. ve Francii).

Přes veškeré námitky týkající se jen částečné vhodnosti klasické autorskoprávní ochrany pro počítačové programy je stávající vývoj zřejmě nezvratný, a to zejména poté, co Evropská společenství přijala v r. 1991 směrnici o autorskoprávní ochraně programového vybavení pro počítače. Obdobná úprava již platí mimo jiné i v USA a v Japonsku, čímž jsou pokryti tři největší světoví producenti počítačových programů udávající světový trend.

Jaké jsou argumenty ve prospěch specifické, tedy nikoli autorskoprávní ochrany? Především účel počítačového programu je zcela jiný, než účel literárního nebo uměleckého díla. Program sice v jedné ze svých forem (zápis v programovacím jazyku) vzdáleně připomíná text literárního díla, ale tím veškerá podobnost končí. Zatímco literární, umělecká a jiná díla jsou určena k tomu, aby byla sama o sobě vnímána lidmi, text počítačového programu je uživateli zpravidla lhostejný a ve většině případů i nesrozumitelný. Žádný uživatel si nekupuje program proto, aby si ho přečetl. Zajímá ho výhradně *výsledek aplikace* programu, nikoli znění programu samotného.

Nejzávažnější skutečností je ovšem fakt, že se autorskému právu podsouvá k ochraně něco, co fakticky není dílem, a to jenom proto, že to nelze chránit z jiného titulu. Český autorský zákon sice stanoví, že "za předmět ochrany [podle tohoto zákona] se považují i programy počítačů, pokud splňují pojmové znaky děl podle tohoto zákona", ale jeden z důležitých znaků děl v zákoně výslovně zmíněn není: je jím znak autorskoprávní

individuality, která je bezprostředním projevem osobnosti autora. Tento znak bychom u některých počítačových programů těžko hledali, zejména u těch, které jsou složeny z rutinních podprogramů postrádajících původnost.

Zastánci autorskoprávní ochrany počítačových programů uvádějí tyto argumenty: a) Každý program je nebo může být vyjádřen ve formě zápisu textu. Není důvodu, proč by tento text nemohl být chráněn stejně jako jiný vědecký nebo instruktážní text. b) Kromě nejjednodušších rutinních programů se tvůrčí prvek uplatňuje v dostatečné míře, aby mohl být program jako takový považován za výsledek tvůrčí práce.

Dodejme zde, že průmyslově právní (patentová) ochrana počítačových programů je zásadně vyloučená, neboť program nemá pojmové znaky vynálezu. Mnoho zemí však umožňuje patentovou ochranu počítačových programů, které jsou nedílnou součástí nějakého vynálezu.

Pokusme se nyní přenést od jevové stránky k aspektům funkčním. Poskytuje autorské právo programům takovou ochranu, jaká je skutečně zapotřebí?

Obsahem autorského práva je především výlučné právo k dílu. To může být užíváno jinou osobou jen se souhlasem autora. Užíváním se rozumí rozmnožování díla, veřejné provozování a veřejný přednes díla, pořizování záznamů díla, vysílání díla, jakož i jeho překlad nebo adaptace. U počítačového programu je nesporné, že nemůže být použit, aniž by předcházelo pořízení jeho kopie. Nemusí jít vždy o klasický příklad, kdy neoprávněný uživatel si vypůjčí od oprávněného záznam programu na některém z nosičů (na příklad na disketě), pořídí si jeho kopii na svůj nosič a původní vrátí. Program může být počítačem použit, jen je-li umístěn v jeho vnitřní paměti, tedy "nahrán" z vnějšího nosiče. Toto "nahrání" není nic jiného než zhotovení kopie programu. Oprávněné i neoprávněné užití programu tedy nutně v každém případě zahrnuje jeho reprodukci a zdá se tedy, že autorské právo je právě tím právním prostředkem ochrany, jakého je třeba. Zákazem nedovoleného okopírování programu se automaticky zabrání jeho neoprávněnému užití.

Praktické zkušenosti některých zemí, zejména "počítačové velmoci", jakou jsou USA, však ukazují, že věc není tak jednoduchá. Ochrana proti kopírování sice chrání text (znění) programu (v programovacím jazyce, resp. tzv. programovém kódu), avšak nechrání některé jeho další aspekty, které mohou mít mnohem větší komerční význam a které přitahují pozornost nikoli uživatelů, ale výrobců programů. Jedná se především o vnitřní strukturu a "design" programu, které jsou nejnákladnějšími a tudíž nejhodnotnějšími složkami programu. Je to vlastně způsob fungování programu a tedy ovládání počítače. I z hlediska inovačního se jedná o nejhodnotnější aspekt programu, nesrovnatelně významnější, než je znění programu v programovém kódu. Z četné judikatury soudů USA je v této oblasti velmi zajímavé rozhodnutí ve věci *Whelan Associates v. Jaslow Dental Laboratory, Inc.* (1986), kde žalovaná strana vytvořila a komercializovala program pro provoz zubní laboratoře, který byl napodobeninou obdobného programu žalobce. I když text obou programů v programovém kódu se velmi podstatně lišil, byla převzata koncepce a vnitřní struktura žalobcova programu, čímž se napodobenina funkčně velmi přiblížila původnímu programu a žalobci odčerpala značný počet zákazníků. Soud rozhodl ve prospěch žalobce a učinil závěr, že nejvýznamnější složkou programovací činnosti bylo vytvoření struktury a logiky programu. Účelem každého programu je řešit určité problémy. Soud pak uznal za chráněný způsob, jakým programátor koncipoval svůj program, aby řešil určitý problém (provoz zubní laboratoře).

Uvedené soudní rozhodnutí, i když je velmi přesvědčivé co do zdůvodnění nutnosti ochrany vnitřní struktury programu, nutí k zamyšlení o dosahu autorskoprávní ochrany. V USA je počítačový program považován za dílo, a to zpravidla literární. Je únosné chránit autorským právem vnitřní strukturu (koncept) díla? A co další aspekt programu - způsob a forma komunikace počítače s uživatelem při aplikaci programu (uživatelské rozhraní - user interface)? I tento aspekt programu má velký komerční význam, neboť právě on mnohdy

ovlivňuje oblíbenost jednotlivých programů plnicích stejnou nebo obdobnou funkci mezi různými uživateli. Stejněho způsobu propojení uživatele lze ovšem dosáhnout více programy různých znění, takže klasická autorskoprávní ochrana literárního díla nám zde nebude nic platná. K tomu je však třeba dodat, že způsob propojení uživatele zatím nikde není předmětem ochrany a může být tedy legálně napodobován.

Nemenší rozpaky vzbuzuje případná ochrana zobrazení vytvořeného programem na obrazovce. Komerční úspěch počítačových her závisí často především na tomto aspektu. Nezřídka se stává, že úspěšné obrazové elementy oblíbených her jsou napodobovány tak, že je stejného nebo podobného efektu dosaženo jinak formulovaným programem. V USA je v takových případech tendence považovat program za dílo audiovizuální, nikoli literární. Tím je však chráněno jen výsledné zobrazení a není chráněn vlastní text programu, neboť stejný program nemůže být chráněn zároveň jako dvě různá díla.

Uvedené praktické problémy vedou k úvahám o tom, zda je, respektive má být u počítačového programu předmětem ochrany skutečně jen *jevová stránka*, tedy *projev tvůrčího řešení* programátora, nebo také některé aspekty *obsahu tohoto tvůrčího řešení*. Ve druhém případě by už šlo o ochranu nepochybně nad rámec autorského práva, které, jak známo, chrání pouze projev (vyjádření) myšlenky, nikoli myšlenku samu. Zdá se, že u počítačového programu není snadné oddělit myšlenku od jejího projevu tak, jako na příklad u literárního díla. Americké soudy pro to používají tzv. plurality expressions test, tedy test možného různého vyjádření určité myšlenky. Existují-li různé cesty, jak naprogramovat počítač pro splnění určité funkce, pak řešení, jak přimět počítač ke splnění této funkce, je nechránitelnou myšlenkou, avšak každý z více možných programů, který umožňuje realizovat tento cíl, je projevem této myšlenky a může být předmětem autorskoprávní ochrany. Nezdá se však, že by se v uvedené věci *Whelean Ass. v. Jaslow D. L.* soud tímto testem řídil, neboť pak by musel spor dopadnout podstatně jinak: nepochybně bylo více způsobů, jak formulovat program plnicí požadovanou funkci (správa zubní laboratoře).

Další vývoj v oblasti tvorby a aplikace počítačových programů pravděpodobně ještě výrazněji ukáže, že ochrana programů jakožto autorských děl není tím nejlepším řešením. Již dnes je možno poukázat na tyto praktické potíže: 1. Neoprávněné užití počítačového programu nespočívá jen v pořízení kopie bez souhlasu autora. Může jím být i napodobení programu či převzetí jeho částí pro vytvoření jeho napodobeniny jiným subjektem. Tímto druhým rysem se účel ochrany přibližuje spíše oblasti průmyslově právní (neoprávněné užití vynálezu). 2. Zdá se, že nestačí, aby předmětem ochrany byla jen jevová stránka programu (zápis jeho znění), ale je účelné chránit i některé aspekty jeho obsahu (např. vnitřní strukturu). Otázkou je, zda i toto je skutečně možné na bázi autorskoprávní. 3. V rámci autorskoprávní ochrany se obecně připouští pořizování kopií díla bez souhlasu autora pro osobní potřebu pořizovatele. Tato zásada je však neaplikovatelná na počítačové programy, neboť by tak jejich ochrana ztratila z větší části smysl. Programy proto v tomto ohledu musí podléhat zvláštnímu režimu.

Vraťme se však ještě pro úplnost k patentové ochraně programů. Bylo zde již řečeno, že bez dalšího nepřipadá v úvahu, neboť počítačový program není vynálezem. Je-li však program *součástí vynálezu*, pak se pochopitelně patent chránící takový vynález vztahuje na všechny části vynálezu, a tedy i na program. Půjde o vynálezy určitých zařízení ovládaných procesorem, který ke svému fungování program nezbytně potřebuje. Program v tomto případě neřídí jen chod procesoru, jako je tomu u počítače, ale vlastně chod celého patentovaného zařízení.

POČÍTAČOVÉ PROGRAMY A BERNSKÁ ÚMLUVA

Bylo již řečeno, že navzdory všem námitkám byla prakticky na celém světě přijata autorskoprávní ochrana počítačových programů, respektive programového vybavení počítačů. Je-li tomu tak, pak by totéž mělo platit v mezinárodním měřítku, tedy mezinárodní smlouvy týkající se ochrany autorských děl by se měly automaticky vztahovat i na ochranu počítačových programů. Jak je tomu však ve skutečnosti?

Velké rozpaky v praxi smluvních států donedávna nedovolily vyslovit závěr, že Bernská úmluva a Ženevská všeobecná úmluva se jednoznačně vztahují i na ochranu počítačových programů. Přípravné práce na Smlouvě o autorském právu počítaly proto s výslovnou úpravou této otázky. Programy měly být chráněny podle Bernské úmluvy jako díla literární a umělecká, avšak s těmito hlavními výjimkami: a) Ochrana programů může být vykonávána buď ve prospěch autora, jak je stanoveno v článku 2 odst. 6 Bernské úmluvy, nebo ve prospěch jiné osoby, podobně jako je tomu u děl kinematografických. b) Aplikujeme-li definici publikace (článek 3 odst. 3) na programy, je třeba konstatovat, že zpravidla nejsou zveřejněny a je s nimi proto třeba zacházet jako s díly neuveřejněnými. c) Ustanovení o morálních právech (článek 6 bis) bude ve většině případů prakticky neaplikovatelné, neboť mnohdy nelze skutečného autora programu identifikovat. d) Délka ochrany by měla být stanovena jako pro díla slovesná, případně jako pro díla kinematografická (podle toho, jak se určí autor). e) Výlučné právo autora nebo jinak určené osoby povolit zpracování díla by se mohlo aplikovat na programy s tím, že za zpracování je třeba považovat převedení programu z jedné formy do druhé, např. z programovacího (zdrojového) jazyka do strojového (cílového) jazyka (nejde o překlad). Totéž platí o tzv. dekompilaci programu, tj. o jeho převedení do formy, v níž je patrná jeho struktura. f) Dále je třeba modifikovat pravidla o kopírování programů bez souhlasu autora, neboť pravidla týkající se literárních a uměleckých děl jsou jen částečně použitelná.

Uvedené diskuse byly ukončeny přijetím *Smlouvy o autorském právu* v roce 1996, která stanoví, že počítačové programy jsou chráněny jako literární díla a spadají do věcné působnosti Bernské úmluvy. Tím byly ukončeny dlouholeté diskuse o tom, zda se Bernská úmluva vztahuje také na počítačové programy, které nejsou výslovně uvedeny v demonstrativním výčtu jejího článku 2.

DOHODA TRIPS

Rovněž podle této dohody (článek 11) jsou počítačové programy chráněny jako literární díla podle Bernské úmluvy, a to bez ohledu na způsob vyjádření (tj. ve zdrojovém i strojovém kódu). Také databáze jsou chráněny jako autorské dílo, představují-li z důvodu výběru svých prvků nebo jejich uspořádání duševní výtvor.

IV. 2. PRÁVA PŘÍBUZNÁ

(práva k zvukovým záznamům, k výkonům výkonných umělců, k rozhlasovému a televiznímu vysílání)

Boj proti pirátství

Práva nositele autorského nebo příbuzného práva jsou porušena, je-li jakékoli jednání vyžadující jeho souhlas učiněno jinou osobou bez tohoto souhlasu. Nedovolené kopírování pro komerční účely a nedovolené komerční využívání těchto kopií se označuje jako *pirátství*.

Podstatnou náležitostí pirátství je cíl protiprávní činnosti, jímž je obchodní prospěch. Proto je také pirátství převážně záležitostí organizovaných skupin, které nejen vyrábějí kopie, ale zejména zajišťují jejich distribuci v tuzemsku i v zahraničí.

Pirátství se s rozvojem reprodukční techniky stalo neobyčejně vážnou hrozbou pro nositele práv autorských a příbuzných. Kopírovací zařízení všeho druhu jsou technicky dokonalá a snadno dostupná. U digitálního záznamu zvuku nebo obrazu lze jen obtížně odhalit kopii, neboť ta je identická s originálem a tudíž nerozeznatelná.

U zvukových a obrazových záznamů se vyskytují dvě, resp. tři formy pirátství. Nejjednodušší formou je primitivní kopírování běžně zakoupeného záznamu, který slouží jako matrice. Příznačná pro tuto formu je špatná kvalita kopií a zejména obalu, jakož i nezvykle nízká cena kopií prodávaných na trhu. Protiprávní původ těchto falzifikátů je obvykle zřejmý i pro neodborníka.

Druhou formou je pečlivé a kvalitní kopírování s použitím obalů na první pohled nerozeznatelných od obalů legálně vyrobených kopií. Jsou rovněž používány všechny původní značky a symboly (ochranná známka, symboly copyright apod.). Takto vyrobené a distribuované pirátské kopie někdy spolehlivě oklamou spotřebitele. K jejich identifikaci je třeba odborného testu. I zde může být podezřelá nízká cena, neboť distribuce pirátských kopií za cenu kopií legálně zhotovených by neměla smysl.

Třetí forma se vyskytuje zatím jen u zvukových záznamů a spočívá v tom, že je protiprávně pořízen (na příklad na koncertě) zvukový záznam jako originál a z něj jsou pak zhotovovány kopie za účelem distribuce. Na rozdíl od předchozích případů zde pirát kopíruje sice vlastní originál, ten však nebyl legálně pořízen, a proto nelegální jsou i jeho kopie.

Předpokladem účinného postihu pirátství je především existence kvalitního zákonodárství, které bude pamatovat na všechny jeho aspekty z hlediska hmotně právního a dá také příslušným orgánům dostatečné pravomoci k faktické realizaci postihu. Tyto orgány (celní správa, policie) by měly mít možnost zasahovat ex offo, a to kdekoli, kde je podezření z výroby nebo distribuce falzifikátů (tedy nikoli jen na hraničních přechodech při dovozu). Měly by mít možnost přísně postihovat různé formy účasti na pirátství i jako přestupky, nejen jako trestné činy. V mnoha zemích, kde je na potírání pirátství skutečný zájem, a to i rozvojových, jsou za tímto účelem vytvářeny specializované orgány.